

Des de quan som bilingües els catalans?

Francesc Bernat, Mireia Galindo i Carles de Rosselló

CUSC—Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

Els catalans sempre hem estat bilingües? I si no ho hem estat sempre, quant fa que ho som? I per què? Com va ser el procés de bilingüització de Catalunya? Amb quina actitud s'hi van enfrontar els parlants? En aquest apunt es presenta el resum d'un projecte en què s'han estudiat les històries de vida de persones de més de 90 anys amb la finalitat de conèixer com van viure la penetració primerenca del castellà a Catalunya, i quin era el seu comportament davant les interaccions amb persones de llengua primera castellana.

mots clau: bilingüització, norma de convergència, Catalunya, segle XX

La visió que es té sobre el procés de bilingüització de la societat catalana és fragmentària i parcial, i no hi ha cap estudi que resseguixi minuciosament la bilingüització massiva dels catalans al llarg dels segles XIX i XX. Tampoc sabem amb exactitud quina actitud mostraven les classes populars catalanes davant d'aquest procés. Amb aquest apunt, presentarem sumàriament els resultats d'una recerca que té com a objectiu determinar com i quan s'ha produït la bilingüització del conjunt de la població catalana i quin ha estat el ritme d'implantació i seguiment de la norma de convergència al castellà, a través del testimoni de darrers parlants que van viure aquest procés.

Cal emmarcar, d'entrada, el fenomen que ens ocupa en les edats moderna i contemporània. Tot i que després de la unió dinàstica amb la Corona de Castella el català perd posicions, durant l'edat moderna aquest procés només afecta les elits catalanes i els àmbits d'ús for-

mals. En aquest sentit, la penetració del castellà no afecta els àmbits informals ni la immensa majoria de la població, que continua sent analfabeta i monolingüe en català. Tanmateix, els processos de subordinació lingüística s'aprofundeixen durant el segle XIX amb les revolucions liberals burgeses, ja que a partir d'aquell moment començaran a afectar tota la societat com a conseqüència de la construcció dels nous estats-nació burgesos. Això explica que les noves elits emprenguin una política destinada a fer que el conjunt dels ciutadans d'un estat (la nació) se senti part integradora d'un projecte comú, que implica necessàriament l'homogeneïtzació lingüística. Calia aconseguir, doncs, que tota la població abandonés les llengües i varietats tradicionals a favor d'una sola *llengua nacional*.

Malgrat tot, l'èxit del projecte de construcció (és a dir, d'homogeneïtzació social) dels estats-nació depèn de condicionants locals i

dels mitjans emprats. Els instruments més habituals amb què els estats difonen la llengua nacional són sobretot l'escola, una administració centralitzada, el servei militar obligatori i les mesures legals per excloure la resta de varietats lingüístiques. A més de l'acció dels estats-nació, les transformacions socioeconòmiques i demogràfiques derivades de la implantació del capitalisme també van facilitar la gradual adopció de les llengües nacionals.

Tot centrant-nos en el cas de l'estat espanyol, i a diferència del que ocorria a França, el procés de nacionalització espanyol durant el segle XIX és lent i superficial. L'estat no va ser prou capaç de crear iniciatives de consens social que impliquessin una millora de les condicions de vida amb les quals poder justificar l'abandonament de la llengua pròpia a favor del castellà, la llengua nacional. La poca eficàcia del model de construcció nacional espanyol es feia palesa, per exemple, en les altes taxes d'analfabetisme. Amb l'aprovació de la llei Moyano (1857) l'escolarització obligatòria implicava necessàriament aprendre castellà, però el 1900 més del 50% de la població espanyola encara era analfabeta, i per tant, devien existir importants bosses de monolingüisme en català, basc, gallec, etc. Malgrat aquestes deficiències, a partir de la segona meitat del segle XIX la població catalana va aprendent gradualment el castellà, tot i que a un ritme molt lent i amb acusades mancances. A més, els govern liberals van aconseguir eliminar els darrers àmbits formals en què s'usava el català (per exemple, el notariat).

Pel que fa al segle XX, amb els primers triomfs dels catalanisme, el català recupera parcialment alguns àmbits com l'escola (Decret de Bilingüisme de 1931), tot i que això no evitarà que els alumnes continuïn aprenent castellà. Sabem que a partir del 1900 va augmentar l'escolarització (l'índex d'analfabetisme passa el 1930 al 21%), i el volum de la immigració castellanoparlant (tot i això, el 1920, representava tan sols el 8% del total). Tanmateix, els primers immigrants no catalanoparlants, que es concentraven sobretot a l'àrea de Barcelona, adoptaven generalment el català perquè continuava sent la llengua predominant del carrer. Després de la Guerra Civil, però, l'escolarització (en castellà) arriba al 100% de la població i es pot parlar, per tant, d'una bilingüització completa dels catalanoparlants. Durant el franquisme, a més, el català serà reprimat severament i arribaran milers d'immigrants castellanoparlants. Tot això farà modificar els usos lingüístics de la població catalanoparlant i capgirarà el panorama sociolingüístic anterior.

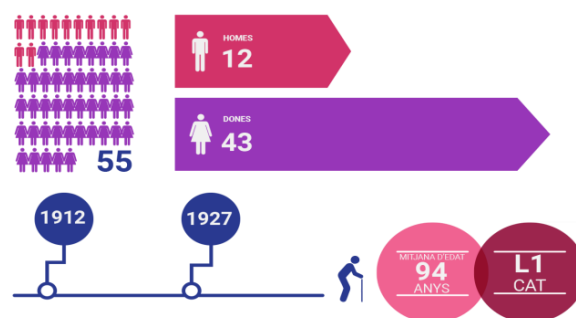
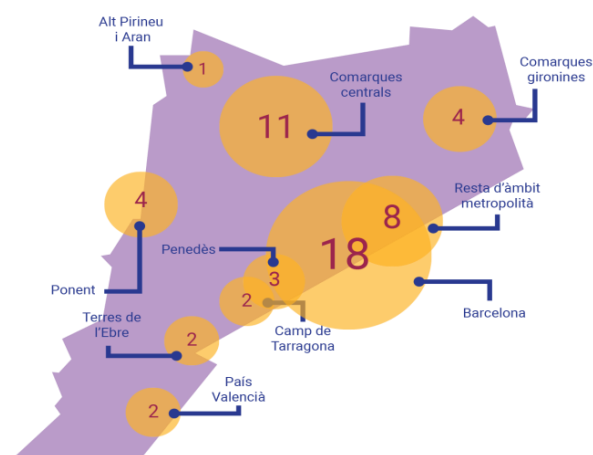
Per tal de recopilar dades sobre el procés de bilingüització, s'han recollit relats de vida de persones de primera llengua catalana de més de 90 anys, que són els qui han conegut els darrers monolingües en català i han vist com el castellà s'anava introduint en el seu entorn. A partir d'un guió d'entrevista semiestructurada, els informants han resseguit la seva biografia lingüística des de la infantesa fins al moment actual. El treball de camp el van dur a terme els alumnes d'alguns professors de la Universitat de Barcelona (Emili Boix, F. Xavier Vila i Vanessa Bretxa), que van obtenir un corpus de 55 entrevistes a 12 homes i 43 do-

nes, d'una mitjana d'edat de 94 anys (l'informant més gran havia nascut el 1912 i el més jove, el 1927) i d'arreu de Catalunya (vegeu *Il·lustració 1*).

Entrant a les dades, i d'acord amb els informants, els seus avis, nascuts als anys 50 i 60 del segle XIX, eren monolingües en català, amb dues excepcions a Barcelona: una persona de classe mitjana-alta que presentava un bilingüisme incipient i bàsicament receptiu, i una altra de classe alta amb un bilingüisme més fluid. Es corrobora, doncs, que la bilingüització és un procés vertical, iniciat a les classes altes i en zones urbanes. Els pares dels informants, nascuts als anys 80 i 90 del segle XIX, ja començaven a saber una mica el castellà, però la seva competència lingüística en aquesta llengua era molt baixa; és per això que només el parlaven en cas de necessitat. Les generacions dels avis i dels pares dels informants, doncs, són les darreres predominantment monolingües en català. Quant als informants, nascuts entre el 1912-1927, sostenen que ja són bilingües, però que en un primer moment es tractava d'un bilingüisme poc fluid.

Els primers contactes dels informants amb el castellà tenen a veure sobretot amb l'escola, bàsicament en interaccions formals. En canvi, no recorden que fora de l'escola ningú parlés castellà, a excepció de casos molt concrets, com minyones, porters i metges. En alguns casos, altres àmbits que van reforçar l'aprenentatge del castellà són la doctrina religiosa (catecisme en algunes escoles) i les vessants més lúdiques (contes, cançons, còmics i, més endavant, els mitjans de comunicació). A partir de la dècada dels anys 30 comencen a tenir més contacte amb castellanoparlants, sobretot amb l'esclat de la Guerra Civil, que té com a resultat l'arribada de refugiats i soldats d'arreu de l'estat. A més, els homes que van al front sovint han d'interactuar en castellà amb els seus companys. També havia augmentat la immigració de territoris castellanoparlants de la resta de l'Estat que buscaven feina a Catalunya, especialment a zones industrials que requerien mà d'obra, fenomen que s'accentua a partir dels anys 1950 i 1960.

Il·lustració 1. Mostra de l'estudi



Respecte al procés d'implantació de la norma de convergència, recordem que fem referència al fet que dos parlants que tenen llengües habituals diferents acabin resolent la interacció en només una de les dues. Actualment, associem la norma de convergència amb el castellà, perquè és el comportament majoritari, però als anys 20 i 30 la convergència tant podia ser al català com al castellà. Les persones de llengua primera castellana que convergien al català ho feien bàsicament perquè era la llengua majoritària del carrer, i perquè molts catalans tenien una competència oral en castellà molt feble.

Amb el franquisme, la prohibició de l'ús del català en els àmbits públics i la pressió cap a l'ús del castellà també es va fer sentir en les interaccions personals. Per això, els comportaments lingüístics canvien i la norma de convergència al castellà es consolida sense deixar gairebé mai cap espai a la fluctuació o la variabilitat. Aquest procés, a més, es reforça perquè es consolida la bilingüïtzació dels autòctons, els mitjans de comunicació són només en castellà i augmenta el volum de la immigració castellanoparlant. Com a resultat,

l'ús del castellà s'estén arreu i a tots els estrats socials.

La majoria va percebre aquest procés de bilingüïtzació com un fet «natural»: els agradava aprendre el castellà i parlar-lo. El castellà tenia connotacions positives, que descriuen amb qualificatius com «llengua bonica», i asseguren que parlar-lo «feia fi». Altres són conscients que la bilingüïtzació va ser una imposició i tenen la percepció que els van fer estudiar castellà a la força. En qualsevol cas, bona part dels informants admeten que no s'havien parat mai a reflexionar-hi fins que no els ho van demanar en les entrevistes, i acaben conclouent que es van veure obligats a aprendre el castellà i que el procés no va ser tan benvolent com se'ls va fer creure.

En definitiva, el segle XX és crucial per a la història social de la llengua catalana al Principat, perquè és quan s'han produït un dels canvis sociolingüístics més significatius de tota la història moderna i contemporània: la pèrdua del monolingüisme en català i la bilingüïtzació completa dels catalans amb el castellà.

Com citar aquest apunt

BERNAT, Francesc; GALINDO, Mireia; ROSSELLÓ, Carles de (2019). «Des de quan som bilingües els catalans?». *Apunts de sociolingüística i política lingüística*, 7, 1-4.

<https://cuscub.files.wordpress.com/2019/03/apunts-cusc-num-7-marc-2019-bilinguizacio-catalunya-segle-xx.pdf>

Editors

Xavier Mas Craviotto i Avel·lí Flors-Mas

Amb el suport de:



Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Contacte

CUSC—Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

Adreça: Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona

Telèfon: +34 93 403 7065

Adreça-e: cusc@ub.edu

Web: <http://www.ub.edu/cusc>

Twitter: @CuscUB

Facebook: @cuscub